

II.

FELTPRÆSTINSTRUKTION AF 1689.

Af J. W. G. Norrie.

Striden mellem Christian V og hertugen af Gottorp om hans slesvigske besiddelser skærpedes 1689, idet hertugen fik støtte af Sverige, Brandenburg og Hannover, der samlede tropper ved vor sydgrænse samtidig med, at kongen forstærkede sine styrker med regimenter fra kongeriget. Omkring begyndelsen af juni var situationen så alvorlig, at man måtte frygte krig¹, og den 4. juni sendte kongen derfor følgende ordre til Sjællands biskop, Hans Bagger:

Voris Allernaadigste Villie og befaling er, at du strax Værer betænkt paa at forskaffe til Voris Armee i Vort Förstendom Holsten, fem danske FeltPræster saa og et Dögtigt og qualificeret Subjectum til en feltProvst, som forstaar at Prædike baade Dansk og Tysk, hvilke naar Du dem for Dygtige og tienlige haver antaget, sig hos Os

Elskelige Voris Deputerede ved Land og SöeEtaten Haver at, angive, som Drager omsorg for, at de til Armeen med förste Leylighed her fra til Vands kand forskickes; Til efterretning gives dig ellers til kiende at Vort Reglement haver enhver Regiments Præst til Maanetlig Tractement 12 rixdlr og underhold paa 2 hæste, og den som skal være FeldtProvst udj alt maanetlig Tretive indtil fyrgetyve Rixdaler. . .²

Det her nævnte tractement på 12 rdl månedlig svarede til gagen for en premierløjtnant af fodfolket, der dog kun fik underhold til en hest³.

Men den svensk-tyske overmagt var for stor, og allerede den 20. juni måtte kongen bøje sig for presset og slutte et forlig i Altona, hvorefter de kongeriske afdelinger begyndte at rykke hjem¹.

Ved nytårstid havde kong James II af England måtte forlade sine riger, og hans svigersøn Wilhelm af Oranien havde besteg de britiske troner. Dette førte til et voldsomt oprør i det katolske Irland, og da kong William i forvejen kæmpede mod Frankrig i Flandern, måtte han søge hjælp ude fra.

Straks efter Altona-forliget åbnedes der derfor forhandlinger med Danmark om overtagelse af en del af vor hær, og da den danske kasse var tom, måtte Christian V den 15. august meget mod sin vilje gå ind på at overlade William III nogle af sine fortrinlige folk¹.

Korpset, der førtes af hertug Ferdinand Wilhelm af Würtemberg, kom til at bestå af tre rytterregimenter og ni bataljoner, der dels dannedes ved afgivelser fra vore ti danske rytterregimenter, dels ved at ni fodfolksregimenter hver afgav en bataljon⁴. Hvad lønnen angik, blev det bestemt, at korpset fra den dag, indskibningen fandt sted i oktober, skulle lønnes på britisk fod, men overførtes det til Flandern kun på nederlandsk fod¹.

Forliget i Altona blev afsluttet kun få dage efter, at ordren til biskoppen var afsendt, og formentlig er det kun

lykkedes at skaffe feltpræster til enkelte regimente, thi 17. september skrev kongen på ny til biskoppen, at der stadig manglede en feltprovst, tre danske og to tyske feltpræster⁵. Biskoppen må nu hurtigt have kunnet skaffe dem, for allerede den 20. kunne han ordinere i hvert fald Iver Brink⁶, og den 25. udgive følgende instruktion for feltprovsten:

1. Først skal hand effter Hands Eeds pligt hafve flittig Indseende dermed at alle og een Hver Ved bemeldte Armee: Geistlig eller Verslig, Höy eller nedrig beviser Gud og Kongen den Lydighed som de dennem skyldige Erre, saa at Gud beholder sin fryekt hos alle og Kongen sin Ærre og Lydighed: —

2. Dernest skal Hand see til at Præsterne gjøre deris Embede flittig og troligen Effter dend Eed som de for mig der paa aflagt Hafver og at Guds Ord Vorder Reent og Puert Prædictet af dennem, vden noget Menneskelig Additamento og de Höyværdige Sacramenta Lovligen og med tilbørlig Devotion Altid forrettes: —

3. Alting med Guds Tienniste skal holdis Effter Voris Kirkes Rituale, naar intet er som sligt Lovligen Kunde forhindre. Men naar nogen saadan Dispensation skal skee, da skal Præsterne Gifve Sagens Beskaffenhed Provsten betimelig tilkiende, som de i samptlige Præsternis Conventu skal med deris Consilio slutte der udj Hvad skee skal og före alting ordentlig til bogs med Hosföyede Rationibus til huav der sluttes: —

4. Ellers maa ingen Præst paa egen Haand eller propriis ausu for andre noget i det som Ritualet befaler. hiör nogen det, da Mulcteris derfor effter Sagens Beskaffenhed Og skal Provsten have flittig tilsivn, at Alting maa gaa skickelig og Vel till: —

5. Præsterne skulle giöre deris flid At Convertere de fremmede som findis Ved Deris Regimente. Hvortil Officererne skal formodentlig giöre dem al Assistance: —

6. De skulle alle bruge een bön effter Prædicten saa

velsom holde morgen og Afften Bön Alle paa een maade. Og een dag folcket gaaer I Eed til Kongen i Engeland, saa skal Præsterne uden høyere ordres bede for anden öfrighed end voris egen allernaadigste Konge Hendis Nayt Dronningen de Kongl. Printzer og Prinsesser Hans May^{ts} Hr. Broder og det ganske Kongl. Hus Ligesom her: —

7. Præsterne skulle føre et skikkeligt Lefnet som Een Præst Vel anstaar ikke giøre sig for familiar med de militaire Personer saa at Embedet icke kommer i forackthos dem og hörer ilde der ofver hos andre. Og skal Provsten I dette som alt dette gaa dem for med sit Exempel som een hellig formand I alt det som deris stand udkræver: —

8. Når nogen Præst forseer sig enten i Embedet eller i omgiengelse skal Provsten Kalde ind for Consistorio, og der *ex nobili officio* Huor ingen anden actor er, forHøre Sagen flittig examinere den i alle sine omstændigheder, og Endelig, effter befunden beskaffenhed dömme Som forsuarligt Kand eragtis: —

9. Huor det Giöris fornöden, propter formalitatem processus, særdelis naar det Kand ansees paa en Præstes Remotion skal hand beordre Een anden af Præsterne Hvem Hand dycktigst der til er kiender at tage Stefning ofver hannem og agere mod Hannem: —

10. Hver anden eller tredie Uge ligesom fornödenheden det udkræver skal hand paa een beleiligt tiid og steed Komme sammen med samptlige Præsterne og der pie et fraterne Conferere med hin anden, om hviis som hörer til ministerium. Og skal Een Hver Prest der Producere og Andrage huad casus som Hannem enten allerede Kand Være fore kommen eller og Kand Formodis at skulle komme, Og der paa tage Consistorii Resolution Hvorledis Hand sig i saadan tilfald skal forholde: —

11. Deris Convent skal de begynde med *Veni Sancte Spiritus* og dend *Collecta Pentecostali Deus qvi Corda fidelium*. Siden Endis dend med *Pricibus et Hymno Aufer mimensam Deus aufer iram etc*: —

12. Provsten skal holde en Protocol Huor udj alle acta skal indføres, Huad som i deris Consilio kand pasere huad Heller de ere judicialia eller Ecclesiastica og skal samme bog af mig igiennem dragis beseilis og underskrivis: —

13. Iligemaader skal Hand Holde een Copiebog, Hvor udj alle Brevfe og ordres föris til bogs, som hand enten faar fra Generalitetet, mig eller nogen anden. Hans Embede angaaende Huilcken i Ligemaader af mig skal beseiles og underskrivis: —

14. Een af Præsterne skal Vere Notarius, Hvilkeen præpositus self dertil udvelger og er ferdig i at skrifve. Samme Præst skal altid holde Protocollen i deris forsambling ellers skal protocollen og andre publica documenta altid Vere in custodia Præpositi: —

15. Dersom nogen Prest blifver befunden I nogit groff Scandalo da skal hand strax suspenderis ab officio, og een anden prest, som dertil beqvemmeligst findis, Hans Regiment saalenge ofver dragis, Huilcken siden effter sagens udgang skal niude for sin Hafde Umage i Verende Suspension Huad Preposito med Consistorio billigt eragter: —

16. Præsterne skulle alle bruge een Habitu der ude effter dend maade som Præpositos bruger undtagen at præpositus naar Hand vil Kand bruge et stöcke tafft om Halsen Langs ned ad rocken som de andre ej bruger: —

17. Provsten skal Ved alle tilfælde talle Præsternis nödtörfft til det beste hos Generalitetet og flittig drifve paa dog med ald Beskedenhed at de faar Deres Gage Rigtig og i Rette Tide Og holder jeg det best at Provsten tager deris penge og qviterer derfor, og betaler dem igjen til Præsterne imod deris Qvitering. Saa skal hand og paa beste maader maintenere dennem Ved de jura og privilegia som Hans Kongelige Mayt Geistligheden her i Landet allernaadigst Hafver forundt: —

18. Prousten skal flittig correspondere med mig Ved ald Gifven leilighed om Hvis som passerer och intet forbigaae, som er Værd at communicere: —⁵

Til feltprovst og feltpræst ved 1. rytterregiment udtoges mag. Johannes Pedersen Dorscheus. Han havde i c. otte år været hofmester for unge adelige og to gange besøgt Leyden. 1693 blev han afløst af den senere bekendte biskop Bartholomæus Deichmann og endte som provst ved Vor Frue Kirke i København.

Feltpræsten ved 3. rytterregiment Iver Brink afgik allerede i august 1691 fra korpset for at blive præst ved den dansk-norske menighed i London⁷. Af de andre feltpræster fik syv kald i Danmark eller i hertugdømmerne, medens der intet vides om de øvrige seks' skæbne udover, at de blev længe ved korpset, og at deres tjeneste sikkert må have været tilfredsstillende.

Om lønnen på britisk fod oplyste Brink i et af sine breve til menigheden i London, at han fik 120 pund sterling årlig⁷. Fra anden kilde vides, at kongen havde givet dem 50 rdl til præstedragt og 200 rdl, vel til hest og dertil hørende rideequipment⁸.

Transporten fra Lister Dyb til Skotland i 1689 var ikke gået så godt, idet konvojen straks var blevet splittet af en voldsom storm. Et af skibene sprang læk og måtte søge til Elben, og da det igen forsøgte at nå Skotland, blev det opbragt af franske kapere. Medens en fjerdedel af mandskabet over Holland slap tilbage til deres afdeling i Irland, blev resten presset ind i fransk tjeneste, medens officererne trods meget ilde behandling og sult nægtede at svinge deres ed til kong Christian. I juli 1690 dukkede to feltpræster op i Flensborg. De havde været med det kaprede skib og havde ingen penge fået siden indskibningen den 26. oktober 1689. Kongen bestemte straks, at de skulle have 20 rdl for hver måned fra afrejsen fra Lister Dyb og til deres ankomst i Flensborg og derefter otte rigsdaler månedlig til de fik kald.

Kilder

1. Danmark-Norges Traktater: Indledningen til Altonaforliget af 20/6 1689 og traktaten med Storbritannien af 20/8 1689.

2. Sjællandske Tegnelser, XLVII, pag 97.
 3. Kongens Haandbog, 1689, Krigskancelliets arkiv.
 4. Danske Etat, 1689—96. Krigskancelliets arkiv.
 5. Krigskancelliets uregistrerede indkomne sager 1689, nr. 1.
 6. Wiberg: Præstehistorie.
 7. Sjællandske Bispearkiv, M. Blandinger: Kopibog ført af Iver Brink udi Irland 1690—93.
 8. Krigskancelliets indkomne sager 1690, nr. 277 fra Generalkommisariatet af c. 28/6 1690 med påført kgl. resolution af 1/7 1690.
-